

FOUCAULT'DA İKTİDAR VE BEDEN İLİŞKİSİ

Gülay Özdemir Akgündüz*

Öz

Bu çalışma Foucault'un özellikle '*Cinselliğin Tarihi*' ve '*Hapishanenin Doğuşu*' adlı yapıtları çerçevesinde, öznenin iktidar ilişkileri tarafından nasıl kurulduğunu ve şekillendirildiğini, söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerle nasıl belirlendiğini ve bilimsel pratikler tarafından nasıl kuşatıldığını tarihsel olarak betimlemeye çalışmayı amaçlamaktadır. Foucault, İktidar ilişkilerinin özneyi kurma, dönüştürme ve değiştirme politikalarını, beden tahribatı ve ihlali olarak görür. Böylece görüntüden soyutlanarak, yalnızca politik bir argüman olarak düşünülen beden, öznenin kendiliğinin gözden düşürülmesi ve kişisizleştirilmesi olarak açıklanır. Bu nedenle bu çalışma, iktidar ilişkilerinin beden politikası yapıları üzerindeki işleyişini eleştirel olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Beden, etik özne, özgürlük, cinsellik, iktidar

POWER AND BODY RELATIONSHIP IN FOUCAULT

Abstract

This study aims to describe historically how a subject is constructed and shaped by the relations of power, how he/she is determined by the discursive and non-discursive practices and how he/she is surrounded by the scientific practices, especially in the framework of Foucault's works, '*The History of Sexuality*' and '*Discipline and Punish*'. Foucault takes the policies of the relations of power to construct, transform and change the subject as a destruction and transgression to body. So a body considered as only a political argument after being abstracted from the look, is revealed as a discredit and a depersonalization of the subject's selfhood. Therefore this study aims to consider the power relations' functioning over the structures of body policy critically.

Keywords: Body, ethical subject, freedom, sexuality, power

* Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Doktora Öğrencisi, gulaysartre@gmail.com

Giriş

Öznel deneyim biçimlerinin sorunsallaştırmalar yoluyla oluşturulduklarını, geliştirildiklerini ve dönüştürüldüklerini düşünen Foucault için, özne ve öznel deneyim sorunları felsefi düşüncenin temel sorunlarıdır. Sorunsallaştırma kavramı, belirli bir şeyin, belirli bir çağın kabul ettiği doğru ve yanlışla göre, ahlaki, bilimsel ve siyasi alanda, onu bir düşünce nesnesi haline dönüştüren söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler bütününe işaret eder. Bu nedenle Foucault yapıtlarında, insanın batı kültüründe özneye dönüştürülme sürecinde özel bir yer tuttuğunu düşündüğü delilik, hastalık, suç ve cinsellik gibi deneyimleri kurmuş olan sorunsallaştırma süreçlerinin tarihsel açılımını göstermeye ve bu politikardan kurtulma olanaklarını araştırmaya çalışır.

İktidar ilişkilerinin özneyi kurma süreci içinde, beden genellikle dışlanan ve görmezden gelinen bir olgu olarak görülmüş, dolayısıyla tarihsel süreç içinde bu ilişkiler bazen bedeni bastırma pratikleriyle kontrol etmeye, bazen de ona içkin olan arzuları yüz üstüne çıkararak, bedeni denetim altına almaya çalışmışlardır. Foucault'un incelemeleri sonucunda bedenin öncelikle kilisenin denetimi altına girdiği, daha sonra kapitalizm ve siyasi kurumların modeline dönüştüğü gözlemlenir. Hıristiyan geleneğin bedeni kullanarak bireyleri kontrol altına alması, aydınlanma dönemiyle birlikte ortaya çıkan iktidarın, bu kontrol mekanizmalarını çoğaltarak, beden üzerinde siyaset yapma etkinliğine dönüşmüştür. Böylece Foucault'a göre cinsellik modernizm ile birlikte daha yoğun olarak söylemin nesnesi haline getirilmiştir. Bu şekilde inşa edilen öznenin cinselliği, bilimsel bir söylem olarak sunulmuştur. Foucault'a göre modern devletin cinsellik tertibatını şöyle anlatır:

“Son birkaç yüzyılda, belli bir eğilim bizi ne olduğumuz sorusunu cinselliğe sormaya itti ve bu cinsellik doğal cinsellik değil, söylem cinselliği. Kendiliğimizden cinsellik mantığının etkisi altına girdik. Cinselliğin nedensiz, salt bir mekanikliğe yaklaşıyor görünen ikili karşıtlıklar (beden-ruh, içgüdü-akıl, ten-tin) dizisinin arkasında batının başardığı şey, onun yalnızca ve daha çok bir rasyonalite alanına bağlanması değildi; o bizi - biz, bedenimiz, ruhumuz, bireyselliğimiz, tarihimiz- neredeyse tamamen bir şehvet düşkünlüğü ve arzu mantığının etkisi altına soktu. Ne olduğumuzu bilmemiz söz konusu olmaz, artık bizim için bu mantık evrensel anahtar rolü oynamaya başladı.”¹

Bedensel özneler olarak belirlenmişliğimiz ve kuşatılmışlığımızın dışına çıkmamız olanaklı mıdır? Etik özne, kendilik ve özgürlük arayışları, iktidar ilişkileri dışında olanaklı mıdır? Çağın siyasi politikaları karşısında bireysel özgürlük ne kadar olanaklıdır? Tüm bu soruların

¹ Michel, Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 62.

yanıtları, öncelikle toplumların direnç yapıları irdelenerek, dolayısıyla iktidarın dışında bireyselleşmekten ziyade, bu söylemler içinde, söylemlere alternatifler yaratılarak yanıt verilebilir ve etik ve özgür özne üretilebilir.

1- İktidar ve Özne

Foucault iktidar kavramını tarihsel olarak ele alır, çünkü iktidarın çözümlenmesi belli bir söylem türünün açıklığa kavuşturulmasıyla olanaklıdır. Foucault iktidarı, belli kavram ve kuramlar içeren ve ürettiği doğrularla ifade bulan, söylemsel normlar, kurallar ve pratikler üzerinden işleyen bir alan olarak görür. Böylece bu iktidar alanı, belirlediği doğrulara ve yanlışlara ilişkin bilgiler aracılığıyla, bireyin kendisiyle ve ötekiyle kurduğu ilişkiler üzerinde belirleyici bir etki oluşturur. Belli bir iktidarın söylemi içinde kalarak, sorunsal haline getirilen bir nesne, yalnızca bu iktidar söyleminin belirlediği doğrular açısından kurumsallaştırılır ve bireyler de bu nesneye ilişkin söylemlerini, bu doğrular temelinde açığa çıkarır. Böylece sorunsallaştırma, herhangi bir şeyi doğru ve yanlış oyununa sokan ve onu bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel olmayan pratikler bütünüdür.² Örneğin cinselliğin sorunsallaştırılması, cinsel davranışın tıp, psikiyatri, psikoloji gibi belli söylemsel pratiklerle, psikanaliz, günah çıkarma seansları gibi söylemsel olmayan pratiklerin işleyişini düzenleyen bir kurallar sistemi oluşturulmasına dayanır ve bunun sonucunda cinselliğe ilişkin belli doğrular üretilerek, insanlara empoze edilir. Dolayısıyla her söylemin ürettiği doğru, iktidar içinde oluşturulmuş söylemin sonucunda açığa çıkar. Bu açıdan Foucault, iktidarı çözümlenme etkinliğinde, belli bir söylemi açığa çıkarıp, incelemeye, topluma yayılan söylemler aracılığıyla bireyler üzerinde yaratılan iktidar etkisini göz önüne çıkarmaya çalışır.

Ancak Foucaultun açınıladığı iktidar ilişkileri, doğrudan gözlemlenebilir ilişkiler değildir, etkiler aracılığıyla açıklanan ilişkilerdir. Bu nedenle Foucault'un iktidar ilişkilerinde analiz etmeye çalıştığı şey, bilgiler üzerinde etkili olan ve toplumsal gövdeyi kat eden, hukuk dışı kısıtlamalardır.³ Bu açıdan Foucault, delilikle ilgili olarak doktorların hastalar üzerindeki iktidarını, klinikle ilgili olarak hukuksal aygıtların suçlular üzerindeki iktidarını, cinsellikle ilgili olarak, söylemin bireyler üzerindeki iktidarını incelemeye çalışır. Dolayısıyla bilgi,

² Michel, Foucault, **Hakikat Kaygısı**, Özne ve İktidar, Çev. Işık Ergüden- Osman Akınhay, Seçme Yazılar 2, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 86.

³ Michel, Foucault, **Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar**, İktidarın Gözü, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, Seçme Yazılar 4, İstanbul, 2007, s. 161.

iktidarın açılmadığı söylemlere gereksinim duyan, bir iktidar olgusudur ve iktidarı destekleyerek, iktidar ilişkilerini düzenleyip, denetleyerek ona katkıda bulunur. Foucault'un bu şekilde düşündüğü bilgi, tarafsız değildir; böylece bilim adamlarının söylemleri de, bağlı oldukları iktidar ilişkilerini desteklemeye yönelik söylemler olarak düşünülür.

Foucault'a göre iktidarın olduğu her yerde iktidara karşı bir direnme olsa da bu, iktidarın olmadığı bir oluşum yoktur. Çünkü iktidar öznenin bağımsız değildir; iktidar hem öznelere oluşturur hem de özneler üzerinde uygulanan bir ilişkiyi gösterir. Böylece iktidar özneyi tamamen dışlamaz ve öznenin iktidara direncine yer açar; ama aynı zamanda bu direnci sınırlamaya çalışır. İktidar kendi sürekliliğini devam ettirme nedeniyle, dirence yer açar. Çünkü iktidar, direnme karşısında yarattığı söylemlerle süreklilik kazanır. Dolayısıyla tüm direnme edimleri belli bir bütünlüğü yaratıp, devam ettirme söylemleri olarak, aynı zamanda iktidar ilişkileri olarak görülebilir. Böylece her tarihsel süreçte iktidarlar ve bu iktidarlara karşı oluşan direnme biçimleri farklılaşır. Foucault iktidar ilişkilerinin zorunlu olarak yarattığı direnme odaklarına karşı uyguladıkları disipline etme yöntemlerini 'Deliliğin Tarihi', *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi* adlı yapıtlarında ele alır. Bu yapıtlarda, mevcut iktidar söyleminin özneler üzerlerinde, onları disipline etme yoluyla, kendi söylemine uygun özneleri nasıl yarattığı incelenir. Ama Foucault'a göre iktidar söylemine uygun özneler yaratma çabası, baskı ya da zorlamayla değil, onları empoze ederek, beden ve ruhlarına sahip olarak, gizli bir söylemle yaratılır. Dolayısıyla iktidar, toplumsal dokunun tüm alanına yayılan, her yerde işleyen, hem özne olmayı oluşturan hem de söyleme tabiiyeti gerektiren bir olgudur.

Foucault yapıtlarında, öznenin belli tarihsel söylemler ve pratikler yoluyla kurulduğu süreci ve bu süreç içinde açılan normalleştirilmiş öznenin serüvenini açığa çıkarmaya çalışır. Öznenin kendisini mevcut iktidar düzenine itaat ederek, bu düzen içinde oluşturması, öznenin normalleştirilmesi anlamına gelir. Bireyselleşme ve benliğin siyasal söylem içinde üretilmesi sonucunda bireyler, bedenlerini ve eylemlerini insan bilimlerinin ürettiği bilgi ölçütleri içinde kavrayıp, yaşayarak normalleşir ve disiplin altına girerler.⁴ Normalleştirme süreci dolayısıyla kendi söylemini özneler üzerinde etkin kılmak için, ceza, denetleme ve disiplin gibi kurumları yaratır. Örneğin Foucault *Deliliğin Tarihi*'nde deliliğin hangi söylemler, hangi hakikat oyunları, hangi tanımlar yoluyla sorunsallaştırılarak, akıl hastalığı

⁴ Himmet, Hülür, **Faşist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault'da Normalleşme, Benlik Ve Etik**, Ekev Akademi Dergisi, Yıl.13, Sayı.40, 2009, s.448.

olarak değerlendirilmesine neden olacak kurumsal bir alana dahil edildiğini göstermeyi amaçlar.⁵ Dolayısıyla bireyi oluşturan güç, iktidar olarak belirir. Bu açıdan bakıldığında insan, ruh, birey, özne gibi kavramlar da, iktidarın bedeni kuşatıcı söylemleri haline dönüşür. Her türlü davranış ve söylemleri oluşturarak, bedeni ve arzularıyla birlikte insanı, insan olarak oluşturan bu iktidar gücüdür. “İktidar biçimleri bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yarası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama müdahale eder.”⁶ Foucault’a göre devlet, iktidar ilişkilerinin en öne çıkan biçimidir. Devlet, bireyleri tahakküm yoluyla kurulmuş deneyimlerin özneleri haline getirip, bilinç yoluyla kendi dayattığı kimliğe bağlar ve bu yolla denetim altına alıp, özneliğe boyun eğdirir. Bu açıdan iktidar söyleminin öznesi, kendini aşan ve yaratan bir özne değil, söylem alanında dağılan bir öznedir. Foucault söylemin ürettiği bu kimliksiz özneyi şöyle açıklar:

“Söylem, düşünen, bilen ve konuşan bir öznenin görkemli bir biçimde açılmış görünüşü değildir; tam tersine öznenin dağılımının ve kendisiyle birlikte süreksizliğinin belirlenebildiği bir bütündür. O birbirinden ayrı yerler demetinin kendini ortaya koyduğu bir dışallık alanıdır.”⁷

Böylece Foucault yaratılan ve tabii kılınmak zorunda bırakılan bireyselliği reddederek, yeni öznelik biçimlerini aramaya yönlendirir. Dolayısıyla Foucault iktidar söylemlerinin oluşturdukları hakikatlerin, tarihsel olarak üretilmiş olduğunu, aşılabilir ve değiştirilebilir olduğunu, böylece tarihsel söylemin kurduğu bireyselliğin dönüştürülebileceğini anlatmaya çalışır.

2- Cinselliğe İlişkin Söylemin Yarattığı Beden Tahribatı

Foucault özellikle *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi* adlı yapıtlarında iktidar ve beden arasındaki ilişkilere odaklanır. Foucault’a göre beden olayların kaydedildiği (dilin izini sürdüğü, fikirlerin çözüldüğü) yüzey, tözel bir birlik yanılsamasını benimseyen çözülmüş bir benliğin mekanı ve sürekli dağılan bir hacimdir.⁸ Beden iktidar söylemlerinin bir ürünüdür ve özneyi beden olarak dönüştürmek, bedensiz özneler yaratmak amaçlanmıştır. Cinselliğin Tarihi’ne bakıldığında beden, modern öncesi dönemde Hıristiyanlık düşüncesinde baskıcı bir iktidarın denetimi altında işlemiş; modern dönemle birlikte rasyonel bir iktidarın yönetimi

⁵ Ferda Keskin, **Sunuş: Özne ve İktidar**, Seçme Yazılar 2, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 13.

⁶ Michel, Foucault, **Özne ve İktidar**, s.63.

⁷ Michel, Foucault, **Bilginin Arkeolojisi**, Çev. Veli Urgan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 75

⁸ Allan, Megill, **Aşırılığın Peygamberleri**, Çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 373.

altına girmiş ve mevcut iktidarın söylemi haline dönüşmüştür. On yedinci yüzyılda rahipler, insanlara günah çıkarma seanslarında, cinsellikle ilgili ne yaptıklarına dair ayrıntılı sorular soruyor⁹, onları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmeyi amaçlıyorlardı. Bu yeni söylem arzu ve içgüdüyü, insanın eylemlerin kaynağı olarak görür. Arzu, insanı etkileyip yanlış yola sürüklediği için, insan bu günahtan Tanrıya sığınarak, günah çıkararak ve arzularını usa tabii kılarak kurtulabilir. Bu tutum iyi bir Hıristiyan'dan beklenen zorunlu bir yapıdır. Dolayısıyla kişi, yalnızca yasaya aykırı edimlerle ilgili olarak günah çıkarmamalı, tüm arzularını da söyleme dönüştürmelidir.¹⁰

İktidar söyleminin arzu ve tutkuları dizginlemek istemesinin nedeni, onların başkaldırıp, yeni ve farklı olanı ortaya çıkarması gerçeğidir. Akıl ise düzene ve söyleme itaat etmesi, farklılıkları düzene uyması koşuluyla kabullenmesi ve sistemin sürdürülebilirliği için çabalaması nedeniyle, söylemin en önemli taşıyıcısı olarak görülür. Bir söylemi topluma dayatmanın yolu, onları disiplin altına alıp, toplum üzerinde sürekli bir denetim mekanizması kurmakla olanaklıdır. Bu nedenle iktidar, her türlü aykırılık ve farklılıkları söyleme tabii kılıp, yok ederek, varlığını sürdürmeyi amaçlar. Foucault, on yedinci yüzyıldan önce Hıristiyan öğretisinde de arzunun yadsınma nedenini şöyle açıklar:

“Hıristiyan öğretisi de, arzuyu bütünüyle ve dikkatli söyleme geçirme yoluyla bu arzu üzerinde özgül etkiler yaratmayı amaçlıyordu; bunlar kuşkusuz arzuyu denetleme ve arzudan uzaklaşma etkileri olmakla birlikte, aynı zamanda da tinselliğe geri dönme, Tanrı'ya yeniden bağlanma ve bedeninde kötülük eğiliminin yaralarıyla ona direnen aşkı hissetmenin doğurduğu huzur verici acının fiziksel etkisiydi.”¹¹

Burada arzunun bedene verdiği o huzur verici hazzı birey, tövbe edip, Tanrı'ya sığınarak gidermeye çalışır. Arzunun egemenliği altındaki birey, onu yadsımak için bedeninde derin bir acı hisseder ve bu acıyı azaltacak tek şey de, korku ve baskıdır. Tanrı'ya sığınarak huzur bulma isteği, bu korku ve baskının sonucudur. Bedensel arzunun ya da fiziksel acının Tanrı'ya sığınarak inkar edilmesi, aslında bedenin reddi anlamına gelir. Dolayısıyla Hıristiyan özne, bedenden soyutlanmış, ruh yüceliğine kavuşmuş bir öznedir.

Bununla birlikte on yedinci yüzyılda cinselliğin her yerde konuşulmasına izin verilmiştir, çünkü ancak bu şekilde cinsellik denetlenebilir ve yönetilebilir olacak, mevcut sistem içinde yararlı hale dönüştürülebilecektir. On sekizinci yüzyılda iktidar tekniklerinin gelişi ve nüfus

⁹ Mark, Poster, **Foucault, Marksizm ve Tarih**, Çev. Feride Üder, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.136.

¹⁰ Michel, Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, s. 23.

¹¹ A.g.e, s. 27.

yoğunluğu, cinselliğe yeni bir yönelimi gerektirmiş; doğum oranı, evlenme yaşı, cinsel ilişkinin başlama yaşı ve sıklığı ve gebeliği önleyici uygulamalar, cinsellik temelinde çözümlenmeye çalışılmıştır.¹² Böylece toplumun cinsel tutumlarına müdahale edilip, iktidar söylemine tabii kılınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde tıp içinde hastalık ve sapkınlıklar ayrı bir alanda ele alınmaya başlar. Psikanaliz bunun en önemli alanıdır.¹³ Foucault'a göre kurumsallaştırılmış denetim mekanizmaları olan tıp, psikiyatri ve psikanaliz kurumları aracılığıyla cinsellik, iktidar söylemini içine dahil edilir. Böylece cinsellik her yerde konuşulabilir hale getirilerek, sorgulanmaya, gözlenmeye ve kontrol edilmeye çalışılır. Dolayısıyla modern dönemle birlikte iktidar söylemi, cinselliğin bilimsel araştırma konusu olan kliniklere taşınmıştır. Foucault'a göre bu dönemde cinselliğe ilişkin dört iktidar ve bilgi mekanizması vardır: Kadın bedenlerinin histerikleştirilmesi, çocuk cinselliğinin eğitime dahil edilmesi, doğurganlık davranışının toplumsallaştırılması ve sapkın hazların psikiyatrilendirilmesi

Modern çağda cinsellik üretimini oluşturan bu faktörler, iktidarın yayılmasını amaçlar. Örneğin çocukların cinsel etkinlikleri aile, doktor ve öğretmenlerle gözlenerek, çocuklar denetim altına alınmaya çalışılmış ve onların doğru yola getirecek söylemlere boyun eğmeleri sağlanmıştır. Ama Foucault'a göre bu etkinlikler çocuklardaki cinsel sapmaların tümüyle yok olmasını değil, çoğalmasını sağlamıştır. Çünkü bu etkinliklerin arkasında yer alan iktidar, bu söylemlerle kendi etkinliğini çoğaltır. Bununla birlikte eşcinsellik ve diğer aykırılıkların tıbbileştirilmesi, iktidarın toplumda bu tür farklılıklara yer vererek, kendi gücünü her yere yayma amacına hizmet eder. Bu gariplikler patolojik ve tıbbi unsurlar olarak alındığında, organizmanın kökeninde ve tüm davranış belirtilerinde aranan bir aksaklığa dönüşür. Bu şekilde cinselliğin yükümlülüğünü üstlenen iktidar, bedenlere dokunmayı bir görev bilir, iktidar cinsel bedeni kucaklar.¹⁴ İktidar kendi söylemini, denetim mekanizmasını kullanarak, gizli bir şekilde yayar. Tıp, psikiyatri, eğitim, aile ve diğer kurumlar bireyin ve toplumun yararına, cinsel sapmaları düzeltmeye, normalleşmeyi geniş ölçüde sağlamaya çalışırlar. Foucault Freud'un içgüdü kavramını da cinselliği kontrol etme aracı olarak görür. Psikanaliz seanslarında bireyin içgüdüye dayalı cinsel tutumu açığa çıkarılır. Böylece Freud cinsel

¹² A.g.e, s. 27.

¹³ Madan, Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, Çev. A., Baki, Güçlü, Ark Yayınları, Ankara, 1997, s. 112.

¹⁴ Michel, Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, s. 40.

dürtüyü açığa çıkararak, bilimin cinsellik üzerindeki tahakkümü için, yeni bir yer açmıştır.¹⁵ Ancak tüm bu etkinliklere rağmen, cinsel farklılıklar denetim mekanizmalarına direnç gösterebilir. Bununla birlikte bu direnç etkinlikleri de iktidarın sürekliliğini yaygınlaştırma ve koruma amacıyla, iktidar söylemi tarafından planlanmış etkinliklerdir. Çünkü iktidar böylece cinsel sapkınlıkları açığa çıkarıp, onları yok etmeye, dolayısıyla söylemini dikte ettirme çalışır. Foucault böylece sapkınlık, hastalık, delilik ve cezalandırma mekanizmaları aracılığıyla iktidarın toplumda yayıldığı ve bu mekanizmaları bilinçli olarak kendisinin yarattığını göstermeye çalışır. Ortaçağda cinsel sapkınlıkları cezalandırarak ve bastırarak işleyen iktidar, modern çağla birlikte bu sapkınlıkları açığa çıkarıp, tedavi eden ve yönlendiren bir iktidara dönüşmüştür. Böylece mevcut iktidar her türlü davranışı dengelemeye çalışarak, insanların bireysel davranışlarına nüfuz eder, dolayısıyla bedene sahip olur. Her durumda önemli olan, toplumun beden ve cinsellik üzerinde uyguladığı iktidar söylemini görebilmektir.

Foucault'a göre on yedinci yüzyıldan itibaren yaşam üzerindeki iktidar iki biçimde gelişmiştir: Birincisi bedeni makine olarak alır ve bireyi disipline etmek için, beden terbiyesi, yeteneklerin arttırılması, güçlerin açığa çıkarılması ve yararlığı, bireyin etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesini amaçlar. Foucault bunu insan bedeninin anatomi-politikası olarak adlandırır.¹⁶ On sekizinci yüzyılda oluşan siyasi kutup ise canlı varlığın mekaniğinin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkez almıştır.¹⁷ Sağlık düzeyi, yaşam süresi, doğum ve ölüm oranlarına odaklanarak, yaşamı kaliteli kılmayı amaçlayan bu iktidara Foucault nüfusun biyo-politikası adını verir.¹⁸ Fazlalaşan nüfusun açığa çıkardığı konut, göç, kamu sağlığı, doğurganlık ve uzun yaşama sorunları, dil, kolejler, atölyeler, kışlalar gibi yeni siyasi pratikler ortaya çıkarır. İktidar bu tekniklerle nüfusu düzenleyerek, bedenleri kendine tabii kılar. Çünkü nüfus, artık insanların yararlılığı ve uysallığının değil, bütün yaşamlarının ele geçirilebilmesi için, iktidarın zorunlu bir icadıdır.¹⁹ Böylece biyo-politika, canlı bedenlere yaptırım yapıp, onun değerlendirilmesini ve güçlerinin dağıtım amaçlı olarak işletilmesini sağlamıştır. Disiplinden denetime dönüşen iktidar, tüm nüfusun sömürülme tekniklerini geliştirerek, bedenler adına bedenlerin yaşam

¹⁵ Mark, Poster, **Foucault, Marksizm ve Tarih**, s. 137.

¹⁶ Michel, Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, s. 102.

¹⁷ A.g.e, s. 103.

¹⁸ A.g.e, s. 103.

¹⁹ Judith, Revel, **Güncelliğin Bir Ontolojisi**, Çev. Kemal Atakay, Otonom Yayınları, İstanbul, 2005, s. 145.

sorumluluğunu üstlenir. Bu sorumluluğu gerçekleştirmek için iktidar, düzenleyici mekanizmalarla gerek duyar. Foucault bu mekanizmaları biyo-politikanın normları olarak adlandırır, ama Foucault'a göre bu normlar doğaldır ve cezalandırıcı değil, düzenleyicidir.²⁰ Dolayısıyla biyo-politika, yaşamı merkeze alan bir iktidar teknolojisinin sonucu olan, normalleştirici bir söylem olarak işler.

On dokuzuncu yüzyılda gelişen bu yeni iktidarın tüm söylemlerinin cinsellik üzerine olmasının nedeni, bedeni kullanılan bir nesneye dönüştürmektir. Bu açıdan biyo-iktidarın üretimi olan nüfus, sanayi üretiminin temel ögesi olan işgücünün sürekliliğini üretme, denetleme ve güvence altına alma gerekliliğine karşılık gelir.²¹ Dolayısıyla nüfusu işgücüne dayalı olarak düzenleyip, toplumu bireysizleştiren iktidar, bunu yaparak bireylerin birbiriyle değiştirilebilirliğini sağlar; işgücü için üretilen bireyin yalnızca verimli olması amaçlanır. Bu açıdan öznelliklerin reddedildiği, bireyler arası farklılıkların gözden kaybolduğu bu söylemde, nesnellik ön plana çıkar; öznellik bedenle özdeşleştirilip, duygu, düşünce, arzu gibi tinsel olgular reddedilir. Dolayısıyla biyo-iktidar ilgilendiren şey, insanların bedeni olduğu için, tüm iktidar söylemleri, bedeni korumaya yöneliktir. Böylece iktidarın amacı için bir araç olarak kullanılan beden, iktidar söylemiyle tahrip edilir.

Bununla birlikte Foucault'un biyo-iktidar dediği sistemin, modern toplumlarda yaşamı daha yaşanılır hale dönüştürdüğü gözden kaçırılmamalıdır. Ama aynı zamanda bu iktidar yaşama dair bütün olguları kategorize edip, düzene sokar ve bireyleri bu düzen temelinde normal-anormal ayrımı uyarınca ıslah etmeye çalışır. Böylece bireysel mutluluğun güvencesi, iktidarın belirlediği yaşam tarzıdır. Bireylerde bu söyleme dayanarak, kendi denetimlerini kendileri sağlayarak, yaşamlarının belirleyicisi olma hissini duyumsarlar. Dolayısıyla iktidarın nüfus üzerindeki etkisi, görünmez bir etki altında gerçekleşmiş ve bedenler tahrip edilmiş olur.

3-Cezalandırıcı ve Disipline Edici Söylemlerin Yarattığı Beden Tahribatı

Hapishanenin Doğuşu'nda Foucault baskıcı cezalandırma sistemini, Damians'e yapılan işkenceyi anlatarak açıklar. Damians, kral öldürüldüğü için, kamu önünde ağır cezaya çarptırılmıştır. Burada amaç, kralın gücünü halkın önünde yeniden dile getirmektir. Ona yapılan işkence, suçlunun bedenini, yaptığı maddi yanlışlıkların sembolik olarak

²⁰ Michel, Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, s. 106.

²¹ Judith, Revel, *Güncelliğin Bir Ontolojisi*, s. 149.

düzeltilmesini gösterir şekilde damgalıyordu.²² Ama on dokuzuncu yüzyılda işkenceye dayalı ceza uygulamasının yerini, disipline dayalı ceza sistemi almıştır. Artık beden, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır.²³ Böylece beden cezalandırılabilir bir nesneden ziyade, uysallaştırılabilir bir nesneye dönüşmüş ve hapisane, tımarhane, karantina, hastane gibi yerlerde düzene konulabilir olarak düşünülmüştür. Foucault'a göre kapatmanın amacı, insanları ayırıp, onları homojen bir birlik içinde, kendisine uyan bir birlik haline getirmek, dolayısıyla bireyi ele geçirmektir. On sekizinci yüzyılla birlikte, işçi ve burjuva sınıfının oluşması, emeğin bir güç olarak görülmesi gibi söylemlerle, toplum yeni farklı bir iktidar söylemiyle yeniden oluşturulmuştur. Bu yeni iktidarın disipline dayalı ceza anlayışı, cezanın odağını bedenden zihne kaydırarak, suçlulara yaptıklarının aldıkları zevkten daha çok acı vereceğinin kesin olduğunu gösterip, böylelikle de rasyonel varlıklar olarak yasal olmayan eylemlerde bulunmaktan kaçınmalarını sağlamak istemiştir.²⁴

Cezalandırmadan disiplin altına alma anlayışına dönüşen iktidarın kapattığı beden, zorunluluklar ve yasaklar sistemi içinde, özgürlükten mahrum edilmiştir. Foucault için disiplin, bireylerin düşünce ve davranışlarına yayılan belli kurumsal kaynaklarla ilişkili, bir davranış, prosedür ve stratejiler dizisidir.²⁵ Tıp, eğitim ve din kurumu aracılığıyla adaleti sağlamaya çalışan söylem, böylece bedeni esir alır. Dolayısıyla disipline edici iktidar söylemi bireyleri hem itaatkar hem de yararlı kılmaya çalışır. Davranışları, mimikleri, kimlikleri, zaman ve mekanları, kendilerine dışsal bir bakış aracılığıyla daima gözetlenen bedenler, hizaya sokulmaya, verimlilikleri artırılmaya çalışılır.

Foucault'a göre disipline edici söylem, bedeni cezalandırmak yerine, ruha yönelerek, kalp, düşünce ve ruhsal durum üzerine derinlemesine etki eder.²⁶ Böylece cezalandırılan artık kişinin bedeni değil, beden olarak kişidir. Yani amaç suçlu bedene acı çektirmekten ziyade, ruhsal bedeni normalleştirmek ve dönüştürmektir. Bu sistem günümüz toplumlarında da işleyen bir sistemdir. Gözetim altında tutulanlar, tüm eğitim kurumları, ıslah edilenler, deliler, çocuklar ve tüm toplum, her yerde her zaman iktidarın gözetimi altındadır ve iktidar böylece bedenler üzerinde ruhu sürekli üreterek ve kullanarak, söylemini yaygınlaştırmayı amaçlar.

²² Mark, Poster, **Foucault, Marksizm ve Tarih**, s.104.

²³ Michel, Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 2006, s. 39.

²⁴ Mark, Poster, **Foucault, Marksizm ve Tarih**, s. 105.

²⁵ Sergiu, Balan, **Foucault's view on Pover Relations**, Cogito:Multidisciplinary Research Journal, Vol.2, No.2, pp-55-61, June, 2010, s. 58.

²⁶ Michel, Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, s. 51.

Böylece disiplin altına alınarak yaratılan bedensiz ruhlar, kendi kişilerinde iktidar söylemini daimileştirirler. Dolayısıyla iktidarın özgürlük vaadi de, her özgür bireyde kendi gücünü etkin kılma ve bunu da zorlamaksızın yaratma gerçeğine dayanır.

Foucault disipline edici iktidar söyleminin gerçekleştiği yere, on dokuzuncu yüzyıl hapishanelerinde kurulan iktidar teknolojilerinin öncüsü olan Panoptikon'u örnek verir. Panoptikon mahkumların, ortasında bekçili bir kulenin olduğu bir avluyu saran dikdörtgen bir yapıdır. Bina, gardiyanın kendisini görünmeden her bir hücreyi görebileceği şekilde düzenlenmiştir. Burada herkesin kapatıldığı hücre, bir gözetmen tarafından izlenir, ama yan duvarlar sayesinde mahkumlar, diğer mahkumlarla iletişim kuramaz. Görülmekte, ama görülmemektedir; bir bilginin nesnesidir, ama asla bir iletişim öznesi olamamaktadır.²⁷ Foucault, hapishane görevlilerinin, hapishane nüfusunun zihin ve bedenlerini kontrol etme yöntemine vurgu yapar. İktidarın temsilcisi olarak gardiyan, mahkumları sürekli gözetleyerek, davranışları hakkında hükümde bulunur. Böylece kapatılan insanlar, toplumdan uzaklaştırılarak, üzerlerinde mevcut iktidar söylemi etkin kılınır. Disipline edici iktidarın sürekliliği, mahkumların asla ne zaman izlendiklerini bilmemeleri nedeniyle, kendi davranışlarını kontrol etme ve gözetleme aracılığıyla, kendilerini izlemeyi öğrenme gerçeği nedeniyle var olur.²⁸

Her iktidar kendi söylemini topluma yaymak ve benimsetmek için, farklı teknikler kullanır. Toplumdaki aykırılık ve farklılıklar, bu söylemin işleyişini aksattığı için iktidarlar, toplumu disiplin altına almayı ve denetlemeyi amaçlarlar. Foucault'a göre hapishane, hastane, okul v.b. disiplin altına alma kurumlarıdır ve her iktidar bu kurumları kendi amaçları doğrultusunda yenileyerek kullanır. Dolayısıyla bu şekilde oluşturulan bir toplumda bireysellikten bahsetmek olanaksızdır. Bir birey olmaktan ziyade, bakışın hizaya getirdiği bir çok beden ve davranışın bir birliği söz konusudur. Böylece Foucault tüm iktidar kurumlarını, iktidarın etkilerini yaratan mekanlar olarak mahkum eder. Buralarda farklı bir söyleme yer olmadığı için, insanlar kendiliğinden iktidar söylemine özgürce tabii olurlar. Mahkumu iyi davranmaya, deliyi sakin olmaya, işçiyi çalışmaya, okul çocuğunu özenli olmaya, hastayı tedaviye uymaya zorlamak için güç kullanmaya gerek yoktur.²⁹ Böylece birey sürekli

²⁷ A.g.e, s. 295-96.

²⁸ Pedram, Mossallanejad, **Foucault, Disciplinary Power and The Production of Individuality: The Relevance for Psychology**, March, 2011, www.academia.edu, s. 8.

²⁹ Michel, Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, s. 299.

gözetilerek, suç işlemekten alı konulur; iktidar da güce başvurmaksızın zihin üzerinde iktidar kurarak, bireylere doğrudan etki eder.

Siyasal bir alan olan iktidar, toplumun her yerinde bedenleri içine alır. Söylemi belirleyen güçtür ve güçte iktidarın elindedir. Böylece beden, iktidar ilişkilerinin çemberi altına alınır. Ceza, kuşatma, eğitime, terbiye etme, damgalama, kıyafet belirleme, yargılama, medyatik araçlarla etki altına alma, v.b. gibi bedene doğrudan müdahale etme araçları, iktidarların sürekliliği ve karmaşıklığını gözler önüne serer. Her yerde iktidarın var olduğunu ve iktidardan kaçınılamayacağını söylemekle Foucault, ilişkilerin iç içe geçmişliğini ve toplumun bu ilişkilerin sürekliliğinden kaçamayacağını anlatmaya çalışır. Hem cezalandırma sisteminde hem de disiplin altına alma sisteminde beden tahrip edilmekte ve kimliksizleştirilmeye çalışılmaktadır. Yani iktidar, bireyleri öznelere dönüştüren bir iktidardır, ancak bu öznelere ötekine bağlı ya da onun kontrolü altında olan veya ben bilgisi ve vicdanı aracılığıyla kendi kimliklerine bağlı olan öznelerdir.³⁰

Foucault'un amacı, modern toplumların kendi oluşturdukları tıp, eğitim, psikiyatri, psikoloji gibi bilimlerin bilgi iddialarına dayanarak, kendi bireylerini kontrol etme ve disiplin altına alma tarzını eleştirmektir. Bu bilimler, toplumsal alanın her yerinde kendi belirledikleri normallik standardını, öğretmenler, doktorlar, yargıçlar, polisler ve bürokratlar aracılığıyla, topluma dayatır, böylece iktidar söylemini meşrulaştırmaya çalışırlar. Nesnellik içinde öznelliği yadsıyan, bireyi özgür bir özne olarak dışlayan iktidar söylemleri, Foucault'un eleştirisinin konusu olmakla birlikte, aynı zamanda günümüz toplumunda etik-özgür özne arayışına ilişkin felsefi söylemlerin de karşı çıktığı alanlar ve üzerinde özgürlük çılgınlığının dillendirildiği temel zemin olmaktadır.

3- Etik Öznenin Olanığı

İktidar söyleminin cinselliğe ve kontrol altına almaya ilişkin yaptırımını, öznenin etik varoluşunun olanığı sorusunu açığa çıkarır. Foucault'un eleştirileri bu açıdan önem kazanır. Çünkü Foucault, yalnızca tarihsel süreç içinde olmuş olanı açığa çıkarmaz, aynı zamanda olabilecek olanın da olanığını araştırır. Bu olabilecek olan, etik, özgür öznenin oluşma olanığıdır. Bu açıdan Foucault cinselliğin ve denetim süreçlerinin farklı dönemlerde, iktidar söylemiyle nasıl farklılaştırıldığını göstererek, yozlaşan, kimliksizleşen, belirlenen bireylerin,

³⁰ Peter, Fletcher, **Foucault on Power Relations**, www. Peterfletcher.com, April, 2008.

kendi öznelliklerini nasıl kazanabileceklerine ilişkin bir farkındalık yaratır ve bu farkındalığı, antik çağın cinselliğe yönelik söylemleriyle geliştirmeye çalışır. Foucault'a göre antik çağın öznesi, arzulayan bir özne olarak cinselliğe bakar, oysa Hıristiyanlıkta arzu, günahla özdeşleştirilir. Yunanlılar cinsel temas, eylem ve pratiklerin biraradalığını nitelendiren bir kavramı 'aphrodisia' yı kullanırlar. Aphrodisia'lar belli bir haz biçimini sağlayan eylemler, hareketler ve temaslardır.³¹ Yunanlılar hazzı dışlamazlar ve haz ve hazzın yarattığı arzu gücü eyleme geçirilir. Aphrodisialar deneyiminde eylem, arzu ve haz güçlü bir biçimde birbirine bağlanır; oysa Hıristiyanlıktaki ten anlayışında hazlar gözden düşürülmüştür, çünkü burada cinsel deneyimin amacı olarak şehvet aranmaz.³² Böylece Yunanlılarda ahlaki eylem, hazdan ve arzudan bağımsız olmayan eylemdir. Hazlar, antik Yunan'da ülkenin yasalarının öngördüğü kurallara göre değil, daha çok kişinin boyun eğdiği kendi ahlaksal kurallarına uygun olarak kullanılmayken, Hıristiyanlıkta dayatılan kurallara ve yasaklara göre kullanılır ya da kaçınılır.

Yunanlılarda bireysel özgürlük, arzu ve hazzı yöneterek, kendine hakim olma şeklinde algılanır. Yani arzu ve hazzın kullanımı, ahlaki bir amaca yönelik olmalıdır. Böylece özgürlük, bireyin kendisiyle olan ilişkisinin ve kendi üzerinde kuracağı hakimiyetin bir biçimi haline gelir.³³ Aslında hazlar konusunda olduğu gibi, tüm erdemler konusunda ölçülü olmak, antik Yunan düşünürlerinin ahlaki anlayışlarıdır. Ama bu ölçülülüğü belirleyen şey, yasa değil, kişinin kendi iradesidir. Dolayısıyla Yunanda beden ve öznenin kuşatılmışlığı ve sınırlandırılmışlığı söz konusu değildir. Oysa Hıristiyan ahlakında ahlaksal özneyi belirleyecek olan şey, kişinin kendisine hakimiyetten ziyade, kendisinden feragatte aranır.³⁴ Çünkü cinsel tutumlar, kilisenin otoritesine itaat ederek, onun belirlediği yasaya boyun eğerek belirlenir. Foucault'a göre antik çağda özgürlük, bireyin kendine hakimiyetinde ve kendisiyle ve başkalarıyla ilişki biçiminde ortaya çıktığı için, ahlaki bir değer olarak önemsenen şey, gerçekleştirilen eylemler ya da saklanan arzular değil, kişinin bu tutumudur. Bu açıdan Foucault, cinsel eyleme ilişkin ölçülü tutumun, bir yaşam tekniği olduğunu düşünür:

“Cinsel edim, tüm hazların en şiddetlisi ve yorucusu olduğundan, aynı zamanda da yaşam ve ölüm ilişkisine bağlı olduğundan, kendinde boşanan güçleri denetleme enerjisini serbestçe kullanabilme

³¹ Michel, Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, s. 149.

³² A.g.e, s. 150.

³³ A.g.e, s. 180.

³⁴ A.g.e, s. 190.

ve yaşamını, geçici varoluşun ötesinde devam edecek bir yapıya dönüştürebilme özellikleriyle tanımlanan öznenin etik oluşumu için ayrıcalıklı bir alan oluşturmaktadır.”³⁵

Etik özne, ötekilerin özgürlüğünü karşılıklı tanımaya dayalı bir tutumu gerektirir. Ancak böyle bir tutum, ötekinin özgürlüğünün açılanmasına olanak sağlayan ve eylemlerinin sorumluluğunu tüm insanlara yönelik olarak üstlenen bir farkındalık içerdiği için, birlikteliği sağlamaya çalışan söylemlerden kaçınmaz. Ama önemli olan, bu söylemlerin özne üzerinde zorlayıcı yaptırımında bulunmaması ve özneyi ikna yoluyla dönüştürmeye çalışmasıdır. Foucault’un antik çağda önemseydiği değer, iktidardan bağımsız olan söylemin bu ikna etme etkinliğidir. Hıristiyanlıkta etik özne, söylemsel olan ve söylemsel olmayan pratiklerle önceden belirlenen kurallara tabii kılınmış ve bu kuralların dışında özne yadsınmıştır. Dolayısıyla önceden belirlenen kurallara uygun oluşturulan insan anlayışı, insan varlığının kendiliğindenliği ve özgürlüğüyle çelişir.

Foucault insan eylemleri üzerindeki dışsal etkinin, özgürlük için bir sınırlama olduğunu düşünerek, modern çağın insanına kendini özgürleştirilmesi için, antik çağın etik insan anlayışını model olarak sunar. İnsan gerçekliği oluş süreci içinde daima kendini yeniden yaratan bir varlık olarak, üzerinde hissettiği tüm baskı ve disipline edici eğilimlerden kurtulup, özgürleşebilir. Çünkü biz, kendimizle ilgili denediklerimiz, bedenimizi, arzularımızı, zevklerimizi, hislerimizi, ilişkilerimizi tabii kıldığımız dönüşümleriz, sonsuz, telossuz ve sonu gelmez bir oluşuz, özgürüz.³⁶ Dolayısıyla etik özne olmak, her koşulda kendi yaratımını yalnızca kendinden başlayarak oluşturmayı gerektirir.

Foucault’un iktidar eleştirisi incelendiğinde, modern toplumlarda bireylerin iktidar söyleminden kaçınmayacağı gerçeği açığa çıkar. O halde iktidar içinde kalıp, aynı zamanda etik özne olmak nasıl olanaklı olur? İktidar söyleminin bedensizleştirip, yabancılaştırdığı ve nesneleştirdiği birey, bu sistem içinde yaşamak zorunda olsa bile, yalnızca özgür etkinlikleri aracılığıyla, kendini yaratarak ve eylemlerinin öznesi olma bilinciyle etkinlikte bulunarak, etik özne olarak kalabilir görünüyor. Judith Revel Foucault’un ifadelerinde sezdiği, etik öznenin oluşumuna dair belirtiyi şöyle aktarır:

“Etik töz, Foucault için, bireyin kendisinden ahlaki davranışının hammaddesini oluşturma tarzıdır ve ahlaki davranışın maddesi olan kendiliğin bu parçası, ahlak tarafından idare edilir, kuşatılır, ele geçirilir, ama aynı zamanda özneliğin üretiminin, kendi kendini yaratma uzamının açıldığı nokta olabilir.”³⁷

³⁵ A.g.e, s. 206.

³⁶ Judith, Revel, **Güncelliğin Bir Ontolojisi**, s. 166.

³⁷ A.g.e, s. 168.

Dolayısıyla birey bir söylem içinde bulunmakla, kendisi ve başkalarıyla ilişkisinde söylemin dayattığı kurallara tabii olur, ama aynı zamanda bu söylem içinde kendisini etik töz olarak yaratmak ve özgürlüğünü açıklamak için bir alan açabilmelidir. Böylece Hıristiyanlığın salt bir nesneye dönüştürdüğü beden, etik öznenin kazandığı farkındalıkla birlikte, ötekiler için varlık tarzı olarak, kişinin kendi eylemlerini gerçekleştirdiği ve ötekilerle birlikteliği aracılığıyla üretilen bir özneleşme alanına dönüşür.

Sonuç

Foucault'un cinsellik ve ceza anlayışı üzerinden yaptığı iktidar söylemine ilişkin eleştirileri, iktidarın gücünü ortadan kaldırmaya ya da etkisizleştirmeye ilişkin çözümler sunmaz. Eğer iktidar, gücü elinde bulunduran ve toplumsal alana yayılarak, bireylerin özgürlüklerini etkisizleştirmeyi, böylece kendi hükmünü geçerli kılmayı amaçlayan bir söylemse, etik ve özgür özneler yaratma istenci, bir söylem olarak etkinleştirdiğinde, iktidara dönüşme tehlikesi açığa çıkmaz mı? Eğer Foucault'un dediği gibi, iktidar söylemi bilinçli olarak, kendisine direnen, karşıt söylemler üretmeyi ve böylece kendi söylemini yaygınlaştırıp, etkin kılmayı amaçlıyorsa, söylemin içinde kalarak, bu söyleme karşıt olan yeni söylemler üreterek Foucault, mevcut iktidarın sürekliliğini etkinleştirmiyor mu? Böyle bakıldığında Foucault'un eleştirisi, kendisiyle çelişir gibi görünse de, aslında Foucault'un söylemi bir dayatma ya da kurallar silsilesine değil, varoluşun olumsuzluğu ve özgürlüğüne ilişkin bir farkındalık geliştirme söylemi olarak okunmalıdır. İnsan gerçekliği ötekine bağımlı olduğu ve ötekini gerektirdiği için, Foucault'un analizleri, bu bağımlılık ilişkisi içinde, öznelliğin yaratılmasına ve geliştirilmesine, dolayısıyla oluş sürecinin kesintisiz sürekliliğine gönderim yapar ve bu açıdan modern çağ insanına özgürlük için yapılan bir çağrı olur.

KAYNAKÇA

BALAN, Sergiu, Foucault's View on Power Relations, Cogito: Multidisciplinary Research Journal, Vol.2, No.2, pp-55-61, June, 2010.

FLETCHER, Peter, Foucault on Power Relations, www.Peterfletcher.com, April, 2008

FOUCAULT, Michel, Bilginin Arkeolojisi, Çev. Veli Urgan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.

_____, Cinselliğin Tarihi, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

_____, Hapishanenin Doğuşu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2006.

_____, İktidarın Gözü, Çev. Işık Ergüden, Seçme Yazılar 4, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

_____, özne ve İktidar, Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, Seçme Yazılar 2, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

HÜLÜR, Himmet, Faşist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault'da Normalleşme, Benlik ve Etik, Ekev Akademi Dergisi, Yıl.13, Sayı.40, 2009.

MOSSALLANEJAD, Pedram, Foucault, Disciplinary Power and The Production of Individuality: The Relevance for Psychology, March, 2011, www.academia.edu.

MEGILL, Allan, Aşırılığın Peygamberleri, Çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

POSTER, Mark, Foucault, Marksizm ve Tarih, Çev. Feride Güder, Otonom Yayınları, Nisan, 2008.

REVEL, Judith, Güncelliğin Bir Ontolojisi, Çev. Kemal Atakay, Otonom Yayınları, İstanbul, Eylül, 2006.

SARUP, Madan, Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm, Çev. A. Baki Güçlü, Ark Yayınları, Ankara, 1997.